

ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ В РОДИНІ ОГОЛЕВЦІВ

Галина Полянська

На межі XIX – XX ст. місто Полтава, із його шістдесятьма тисячами населення було досить яскравим у культурному плані центром. Тут діяли краєзнавчий музей, публічна бібліотека, губернська архівна комісія, відділення Російського музичного товариства... У 1900 було зведено приміщення театру. Окрім сезонних труп тут виступали зірки театральної сцени – М. Заньковецька, М. Кропивницький,

М. Садовський, В. Комісаржевська, М. Фігнер, давав спектаклі московський театр Корша, проходили концерти симфонічного оркестру Д.Ахшарумова.

На відкритих майданчиках Міського та Чинівницького садів проходили літні концерти, у кількох концертних залах гастролювали А.Рубінштейн, М.Мусоргський та Д.Леонова, А.Контський, О.Зілоті, А.Аренський та багато інших. Ледь не у кожній оселі був (і звучав) музичний інструмент. До бурхливої музичної атмосфери доклав ентузіазму та професіоналізму композитор і піаніст Леонід Леонідович Лісовський, випускник Санкт-Петербурзької консерваторії. На межі століть музикант працював у Полтаві і активно втілював у життя набуті знання. Культурну атмосферу міста він описав у безцінних спогадах «Десять лет в Полтаве», що залишилися в рукописах і зберігаються у НБУ ім. В. Вернадського. Свідчення сучасника переконують у тому, що у Полтаві культурним просвітництвом займалися не тільки музиканти, а й представники знаті та інтелігенція. У спогадах фігурують начальниця Інституту шляхетних дівчат, Віце-губернатор, директор Кадетського корпусу, предводитель дворянства. Сам Лісовський активно виступав як критик і композитор, а педагогічна діяльність зростила майбутніх активних діячів національного відродження. Серед його вихованців – музикознавець Володимир Оголевець. Останнє прізвище було досить відомим у місті, але в літературі воно зустрічається з різними ініціалами. Хто ж ці люди і що залишили вони наступним поколінням?

Актуальність статті полягає у розкритті контексту формування кількох яскравих діячів культури, що невідомий широкому загалу, а **метою публікації** є інформація про велику полтавську родину, що своєю самовідданою діяльністю на духовній ниві залишила глибокий слід у культурі нашого народу.

Об'єктом виступають родинні традиції духовного життя, **предметом** – діяльність її представників.

Родина Оголевців була досить відомою в місті. Її глава – Степан Якович Оголевець народився в Полтаві в багатодітній сім'ї чиновника [1]. Ще навчаючись у гімназії, з 15 років він став давати приватні уроки, щоби допомогти родині. Сумління кинуло його у вир політичної боротьби: далекі мандри закінчилися у Полтаві на початку 1884 року. Тут він вступає на службу в губернське земство, потім одержує місце податкового інспектора у казенній палаті, обирається гласним Полтавської думи [9, 118].

Сорок років служіння рідному місту залишили в ньому помітний слід. «Степан Якович ... сприяв здійсненню багатьох корисних справ у галузі культури, народної освіти, охорони здоров'я і землевпорядкування. З його ім'ям пов'язане спорудження міської електростанції, проведення водогону, будівництво приміщення міського театру» [9, 118]. Останній проект утілювався в життя під його особистим прискіпливим наглядом. Завіса театру, виконана на замовлення С.Я. Оголевця художником Г. Мясоедовим, нині зберігається в Полтавському краєзнавчому музеї.

Серед численних друзів родини були скульптор Л.В. Позен, лікар О.О. Волкенштейн, літератор М.І. Сосновський, викладачі, адвокати, земські службовці. Особливо приятні стосунки підтримувалися з родинами В. Короленка та Г. Мясоедова. Музичні вечори в садибі художника не обходилися без синів Степана Яковича: студенти Віктор та Василь виконували відповідно партії скрипки та віолончелі, Володимир – фортепіано. Дружина Степана Яковича – Анна Василівна – мала добрий голос, уміла й любила співати, заохочувала до музикування своїх дітей. Зайве наголошувати, що музика постійно звучала і в будинку Оголевців. Семеро дітей: Володимир, Василь, Віктор, Олексій, Георгій, Зінаїда та Олександра згодом обрали різні життєві шляхи (Василь та Віктор стали економістами-юристами), але всі мали схильність до занять мистецтвом, багато уваги приділяли музиці. Середні сини Степана Яковича – Віктор та Олексій – до того ж серйозно захоплювалися живописом, а Олексій вивчав ще й теорію живопису, архітектури і літератури. Важливо, що творчі інтереси підтримувалися батьками: Олексій Степанович в «Автобіографії» згадує, що навчався живопису в А.І. Рощиної, та користувався консультаціями Г. Мясоедова. Віктор навчався малюванню у Марії Ервінівни Бухгейм, учениці Г. Мясоедова. Віктору Степановичу належать спогади про Г. Мясоедова, В. Короленка, скульптора Л. Позена, композитора О.М. Скрябіна. Не ставши професійним художником, Віктор Степанович, однак, усе життя продовжував займатися живописом. Його майстерність ще за життя схвально оцінювали московські художники, зокрема К. Юон. На схилі років Віктор Оголевець залишив Полтавському художньому музею близько

двох десятків своїх робіт. Полтавські краєвиди початку минулого століття несуть не тільки художню цінність. Це скарб для краєзнавців і істориків, поезія рідної землі.

Краса приваблювала до себе й Георгія Оголевця. Однак він, на відміну від старших братів, схилився до живої природи. Учений спеціаліст ВІЛАРу (Всесоюзний науково-дослідний інститут лікарських та ароматичних рослин), відповідальний секретар бюлетеня Головного ботанічного саду АН СРСР, автор низки наукових статей, усе життя присвятив розвитку улюбленої науки та пропаганді її здобутків. Його природничі праці ілюстровані власними, абсолютно професійними малюнками.

Старший син Степана Оголевця – Володимир – філолог, юрист, музикознавець і композитор, – один із тих діячів нашої культури, хто служив їй усе життя й чие ім'я на багато років було забуте історією. Навчаючись у гімназії, Володимир Оголевець упродовж чотирьох років брав уроки фортепіанної гри у Л. Лісовського і постійно відвідував не тільки всі концерти симфонічного оркестру Д.В. Ахшарумова, але й усі його репетиції [3, 131]. Закінчивши гімназію, Володимир вступив на історико-філологічний факультет Київського університету св. Володимира, а по закінченні був залишений для підготовки до професорського звання.

Відчуваючи відповідальність за долю молодших братів і сестер, В. Оголевець почав учителювати в середніх навчальних закладах Києва, а згодом – Полтави – викладав латинську мову та російську словесність. Це були роки творчого злету – на них припадає інтенсивна просвітницька діяльність. Зокрема, він був одним із ініціаторів і організаторів Полтавського товариства аматорів камерної музики, виступав із лекціями на музикознавчі та літературознавчі теми й зарекомендував себе як серйозний дослідник і блискучий оратор. Особливо запам'яталась землякам промова В. Оголевця, виголошена на міському ювілейному вечорі на честь сторіччя від дня народження М.В.Гоголя в 1909 р. Половина збору з цього вечора пішла у фонд спорудження пам'ятника письменникові [3, 132].

Його симфонічні твори – музична картина «Прометей», «Колядка», «Українська сюїта» неодноразово виконувалися в Полтаві, Харкові та Катеринославі під орудою автора, а Фінал «Української сюїти» увійшов до програм оркестру Д.В. Ахшарумова [3, 132].

Щодо наукових інтересів Володимира Оголевця, то на той час вони зосереджувалися здебільшого в літературній сфері. Філолога зацікавило «Слово о полку Ігоревім», а увагу музикознавця привернули симфонії Бетховена.

Кілька праць були рекомендовані Міністерством народної освіти як посібники для середніх навчальних закладів.

У 1912 р. В.С. Оголевець знову стає студентом: вступає на юридичний факультет Київського університету¹, але не зраджує своїх уподобань і бере активну участь у музичному житті міста. Упродовж кількох місяців за підписом «В.О.» і «Консерватор» у київських «Последних новостях» було надруковано 26 музикознавчих рецензій, серед яких відзиви на концерти С.В. Рахманінова. С.В. Кусевицького, Яші Хейфеця, Пабло Казальса. Водночас, реалізуючи власні філологічні пошуки, просвітник створює підручник «Грамматика русского языка», який одразу був рекомендований як посібник для середніх навчальних закладів [3, 133].

1915 року Київський університет у зв'язку з військовими подіями (тривала Перша світова війна) евакуювався до Саратова. Володимир Степанович повернувся до Полтави, а восени в Харкові склав екстерном випускні экзамени, здобувши кваліфікацію кандидата на судові посади. Упродовж 1915–1927 р.р. він працював у Полтаві як юрист у різних установах.

До педагогічної роботи він повернувся в 1927 р. – став викладати історію музики в музичній школі, а з вересня 1929 р. пов'язав свою долю з Полтавським педагогічним інститутом, де вів курси теорії літератури та історії російської літератури, керував роботою аспірантів; з 1935 р. очолював кафедру російської літератури; одержав звання доцента літературознавства. За сухим переліком фактів стоїть багаторічна виснажлива праця, адже викладач мав щодня аудиторне навантаження у 8-10 академічних годи, а у вихідні дні часто доводилося читати публічні лекції. Виступів, пов'язаних із музикою, ставало все менше – музичне життя в Полтаві занепадало. Лише іноді в інституті він проводив музичні вечори, де свою розповідь завжди ілюстрував грою на фортепіано [3, 133].

Ті, хто навчався у Володимира Степановича (*серед них музикознавець Т. Шеффер, хоровий диригент, засновник музею «Музична Полтавщина» М. Фісун, відомий педагог В. Сухомлинський*), згадують його як природженого педагога, що приваблював аудиторію енциклопедичними знаннями, логічністю й стрункістю викладу, образністю бездоганної літературної мови. У спогадах Карпа Ходосова із захопленням згадується «лектор Оголевець», що «цитував напам'ять» розділи з творів давньоруської літератури та «цілі сторінки» класиків [7, 124-125].

¹ Наголосимо, що у той час на тому самому факультеті вже навчається Л.М.Ревуцький, а наступного року вступає Б.Лятошинський.

Володимиру Степановичу була притаманна виняткова сила духу, й удари долі він зустрічав мужньо, а їх йому випало чимало: утрата зору, тяжка хвороба й передчасна смерть дружини; важка хвороба вісімдесятирічної матері, її смерть у жовтні 1943 р. У січні 1947 р. «за власним бажанням» його увільнили від обов'язків завідувача кафедри; у березні того ж року наказом по інституту він був «відряджений у розпорядження Міністерства освіти», а менше ніж через рік був змушений залишити інститут, викладання в музичному училищі, та вийти на пенсію [3, 134-135].

«Двадцять два довгих роки провів він майже у вакуумі (помер у Полтаві після важкої хвороби 12 липня 1970 р.). Але не занепав духом. Його ерудиція та пам'ять стали в нагоді багатьом, хто звертався до нього в історико-краєзнавчих питаннях. Зокрема, він написав спогади про Д.В. Ахшарумова і віддав їх у розпорядження Л.С.Кауфмана, який працював над книгою про відомого диригента» [5, 134-135]. Ідея створення цієї монографії належить Володимиру Степановичу: він звернувся до композитора Л. Ревуцького з листом, у якому запропонував майбутньому авторові свої послуги. Для викладача музичного училища К.Л. Данилової склав «Фактичні дані про музичне життя в Полтаві». Саме його свідчення стало вирішальним в ідентифікації всесвітньовідомого вченого Ю.В. Кондратюка з колишнім учнем Полтавської гімназії О.І. Шаргеєм.

Майбутній музикознавець Олексій Оголевець за родинною традицією водночас із навчанням у гімназії здобував і музичну освіту в музичній школі Л. Лісовського в Полтаві, пізніше – у 1912-1916 р.р. – навчався у Народній консерваторії в Москві. Серед його викладачів були Б.Л. Яворський, Є.В. Богословський та О.Ф. Гедіке. На старших курсах він уже сам викладав у цьому ж навчальному закладі теоретичні предмети і був асистентом у хоровому класі. Водночас він виступає як піаніст із власними творами (залишилися в рукописі п'ять фортепіанних сонат, багато дрібних творів, романси, ескіз симфонії) і редагує літературний альманах «Гюлістан», учасниками якого були В. Брюсов, К. Бальмонт, В. Іванов, Ф. Сологуб та ін. [5, 978].

Після закінчення юридичного факультету Московського університету він працював начальником міліції в одному з округів Москви. Водночас із службою викладав на музичних курсах А. Шора та в музичній школі М. Медведєвої.

Із 1933 року О.С. Оголевець повністю присвячує себе музичній науці, вважаючи це головою справою життя [5, 979]. Він вступає до Спілки композиторів РСФСР, але не як музикознавець, а як композитор, автор фортепіанних творів. До кола його найближчих друзів входять О. Крейн,

Д. Шостакович і Ю. Енгель. Робота в Ленінградському інституті театру й музики завершилась виданням у 1941 р. фундаментальної праці «Основы гармонического языка». Після закінчення Великої вітчизняної війни Олексій Степанович організує кабінет-лабораторію тональних систем у Москві. Він висунув нові принципи темперації, розробив ідеї та експериментальні зразки клавішних інструментів 17 та 29 ступеневого строю, хоча максимальною зручною кількістю ступенів в октаві вважав 233

1946 виходить друком його капітальне дослідження «Введение в современное музыкальное мышление». Заключний етап дослідницької діяльності вченого був присвячений розробці взаємодії словесного й музичного мислення, результатом чого став двотомник «Слово и музыка в вокально-драматических жанрах» (1960) та «Вокальна драматургія Мусоргського» (1966). Останньою роботою став збірник статей і досліджень «Специфика выразительных средств музыки», що вийшов уже після смерті автора, в 1969 р. Фактично Олексій Оголевець відкрив нову галузь науки – історико-теоретичне музикознавство. Його концепція дозволяє розкрити фундаментальні закономірності музичної мови людства на всіх стадіях розвитку, при цьому рівно як народної, так і професійної творчості [8, 136].

Висновки: Так спілкування із яскравими особистостями виховує схильність до творчості; художня діяльність породжує духовне багатство й розкриває обрії нових можливостей, бачення яких породжує дієві імпульси до реалізації проектів і надає сили та енергії самим «генераторам ідей». Усе сказане про діяльність наших земляків вкотре підтверджує важливість духовної культури.

ЛІТЕРАТУРА

1. Викторов С.О. Семидесятник С.Я. Оголевец // Вопросы истории. – 1968. – №1.– С. 211-213.
2. Литвиненко А. Л. Лісовський і музичне життя Полтави на зламі ХІХ-ХХ ст. / А.І.Литвиненко // Культура України : Мистецтвознавство: [зб. наук. праць]. – Харків : ХДАК, 2001. – Вип. 8. – С. 167—174.
3. Оголевец А.В. Володимир Степанович Оголевец / А.В.Оголевец // Історія Полтавського педагогічного інституту в особах. Матеріали конференції, присвяченої 80-річному ювілею інституту. Полтава : Кларисса, 1995. – 172 с., С.130-136.
4. Оголевец А.В. Оголевец Володимир Степанович // Б/а. Альманах пошани й визнання Полтавщини. 100 видатних особистостей Полтавщини

- минулих століть. Презентаційно-імідшне видання. Полтава : Агрополіграфсервіс, 2003. – 208 с., С. 134-135с.
5. Оголевець О.С. Основи гармонічної мови. У двох книгах / Олексій Степанович Оголевець. Репринтне вид. [Упорядник та відп. ред. – О.С.Цалай-Якименко] – Київ – Львів – Полтава : Полтавський літератор, 2006. – 532 с. Книга друга (IV, V частини).
6. Отчий край: Історико-літературний збірник. – Вип.4. – Київ. – 1990. – С.96-100.
7. Ходосов К. Гортаючи сторінки пам'яті... / Карпо Ходосов // Дніпро. – 1975. – № 8. – С. 124-125.
8. Цалай-Якименко О.С. Оголевець Олексій Степанович // Б/а. Альманах пошани й визнання Полтавщини. 100 видатних особистостей Полтавщини минулих століть. Презентаційно-імідшне видання. Полтава : Агрополіграфсервіс, 2003. – 208 с., С. 136-137.
9. Чепіль О. Вулицями старої Полтави Науково-популярні нариси / Ольга Чепіль. Полтава : РІК, 2010. – 151 с.